

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS
JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

dr. Ábrahám Márta

**A BIZONYÍTÉKOK GYŰJTÉSE ÉS
ÉRTÉKELÉSE AZ EURÓPAI UNIÓBAN
HATÁROKON ÁTNYÚLÓ BŰNÖZÉS
ESETÉN**

A PhD értekezés tézisei

MISKOLC
2024

TARTALOMJEGYZÉK

- I. Az értekezés célja, tárgya és szerkezeti felépítése**
- II. A kutatás módszertanának ismertetése**
- III. A kutatás eredményeinek rövid összefoglalása**
- IV. Az értekezés témájához kapcsolódó saját közlemények**

I. Az értekezés célja, tárgya és szerkezeti felépítése

„A modern állam szuverenitásból fakadó belső feladata, hogy büntetéshez való jogának gyakorlásakor, az erre létrehozott szervei útján a bűncselekményeket felderítse és a bűncselekmények elkövetőivel szemben szankciót alkalmazzon.”¹ Az emberi jogok tisztelete ugyanakkor az Európai Unió (a továbbiakban: EU) egyik alappillére: a csatlakozás feltétele és része az EU alapértékeinek. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 2. Cikke értelmében „az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait - tiszteletben tartásának értékein alapul”.

Az 67. cikk (1) bekezdésében foglalt mondat második része rögzíti, hogy ebben a térségben „{...} tiszteletben tartják az alapvető jogokat és a tagállamok eltérő jogrendszereit és hagyományait”.

A bizonyítékok büntetőeljárásokban való elfogadhatóságának kérdései különösen fontossá váltak az EU-ban a szabadságon, a jog érvényesülésén és a biztonságon alapuló térség létrehozása óta.

Mintegy 13,6 millió európai lakik állandó jelleggel hazáján kívül. Az európaiak 10 %-a élt és dolgozott életének egy szakaszában külföldön, 13 %-a pedig oktatás vagy képzés céljából ment külföldre.² Ezek a számadatok azt mutatják, hogy mennyire fontos a megfelelő és hatékony fellépés biztosítása azok jogaiért, akik saját országukban vagy külföldre utazva, illetve külföldön élve büntetőeljárás hatálya alá kerülnek.

„A határon átnyúló bűnözéssel szembeni hatékony küzdelem és a kölcsönös elismerés elvéből kiindulva a bizonyítékok határokon túli felhasználhatósága biztosításának egyik eszköze az alapvető közös sztemderdek, közös garanciák rögzítése, ami a tagállamok szuverenitásának végső részét jelentő büntetőjog területén a kölcsönös elismerés alapját jelentő kölcsönös bizalom megteremtését, fenntartását, erősítését eredményezheti.”³

A bűnügyi együttműködés sarokpontját képező kölcsönös elismerés mögött a kölcsönös bizalom vélelme áll, azaz, hogy a tagállamok megbíznak egymás jogrendszerében, azonban a kölcsönös bizalmat különböző – leginkább gyakorlati vagy szakpolitikai jellegű – problémák kikezdehetik, ebből kifolyólag egyes tagállamok sajátos nehézségekkel küzdenek büntető igazságszolgáltatási rendszerük hatékonysága tekintetében.

Az elmúlt időszakban az EU számos, a bizonyítékok forgalmát megkönnyítő eszközt vezetett be, ugyanakkor elhanyagolta annak a kérdésnek a vizsgálatát, hogy miként lehetne a bizonyítékok elfogadhatóságát ellenőrizni.

A nemzeti nyomozóhatóságok és ügyészségek gyakran nyomoznak olyan bűncselekmények ügyében, amelyek esetében a bizonyítékok egy része külföldön található (a tanú külföldön tartózkodik, a bűncselekményt külföldi területen áthaladva követték el, az elkövető a határokon

¹ Farkas Ákos: A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban. In: Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre. (Szerk.: Farkas – Dannecker – Jacsó), Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2019. 488.

² Libor Klímek: Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law. Springer, 2017. 638.

³ Kis László: Leplezett eszközökkel kapcsolatos bizonyítási tilalmak az európai és a hazai joggyakorlatban – a kölcsönös bizalom elve a tagállami bíróságok és az európai bíróságok párbeszédében. Miskolci Jogi Szemle XIV. évfolyam 2019. 2. különszám 1. kötet 36.

túlra költözött vagy a bűncselekményt digitális környezetben követték el stb.). Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikkével és az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. és 48. cikkével összhangban biztosítani kell, hogy a határokon átnyúló nyomozások során gyűjtött bizonyítékok ne vezessenek azok jogellenes vagy tisztességtelen felhasználásához. Az elmúlt években az EncroChat-ügy is rávilágított a büntetőeljárás bizonyítékokhoz való hozzáféréssel és azok felhasználásával kapcsolatos problémákra egy határokon átnyúló bűnügyben.

Az Európai Rendőrségi Hivatal (a továbbiakban: Europol) közleménye szerint az EncroChat nevű titkosított telefonhálózat felszámolása egyebek mellett erőszakos támadások, gyilkosságok és gyilkossági kísérletek, korrupciós tevékenység és nagyszabású kábítószerszállítások megelőzését, valamint a szervezett bűnözői csoportok nagymennyiségű információinak megszerzését eredményezte. A nyomozást a francia rendőrség kezdeményezte 2017-ben az EncroChat cég ügyében, miután felfedezte, hogy a bűnözői csoportok a vállalat kommunikációs csatornáját használják. A francia hatóságok által kezdeményezett, majd a holland illetékes hivatalok részvételével folytatott nyomozás során megszerzett információkat az EU-tagállamok megosztották egymással és számos unión kívüli országgal. Az összegyűjtött adatok alapján, három évvel a titkosított kommunikációs rendszer feltörését követően 6558 gyanúsítottat állítottak elő, köztük 197 különösen keresett bűnözőt.

A hatékonyság és az alapvető jogok védelmének biztosítása a határokon átnyúló ügyekben komplikált feladat, mivel minden tagállamnak megvannak a saját szabályai a nyomozati intézkedésekre és a bizonyítékok kizárására vonatkozóan. Jelenleg a bizonyítékok gyűjtésére, felhasználására és elfogadhatóságára vonatkozó szabályokat a tagállamok nemzeti büntetőeljárás jogszabályai határozzák meg.

„A több EU-tagállamot érintő bűncselekmények bizonyítása esetén joggal merül fel három kérdés:

- melyik tagállam rendelkezik joghatósággal a bűncselekmény elbírálására;
- hogyan, milyen szabályok szerint történjék a bűncselekmények felderítése és bizonyítása;
- a joghatósággal rendelkező állam bírósága előtt a más tagállamban szerzett bizonyítási eszközök és az abból származó bizonyítékok miként használhatók fel.”⁴ A bizonyítási szabályok, az alkalmazandó jog jelentősége ezért az eddigiekhez képest is felértékelődik.

A tagállamok nemzeti büntetőeljárás jogszabályai eltérő következményeket fűznek a bizonyítékok jogellenes gyűjtése és/vagy felhasználása tekintetében, számos nemzeti jogszabály egyáltalán nem tartalmaz külön szabályokat arra vonatkozóan, hogy a bizonyítékot hol szerezték (azaz nincsenek külön szabályok a külföldön szerzett bizonyítékokra). Az ebből adódó problémákat és az azok megoldására irányuló megfelelő intézkedéseket azonban eltérően értékelik. Vannak párhuzamok és hasonlóságok, azonban nincs két egyforma rendszer.

A kérdés az, hogy a határokon átnyúló bizonyításfelvétel milyen problémákat vet fel, azaz az egyik tagállamban gyűjtött bizonyítékok hogyan használhatók fel egy másik tagállamban? Mik azok a tényezők, amelyek akadályozzák a külföldi bizonyítékok felhasználását? Hogyan működik a kölcsönös elismerés elve? Milyen bizonyítási elvek dolgozhatók ki? Hogyan alakul a közös nyomozócsoportok által gyűjtött bizonyítékok felhasználása? A magyar bírói gyakorlat hogyan viszonyul a külföldi bizonyítékokhoz?

⁴ Farkas Ákos: A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban. 489.

Az EUMSZ 82. cikkének (2) bekezdése lehetőséget biztosít arra, hogy az Európai Parlament és a Tanács irányelvek útján minimumszabályokat fogadjon el a bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságára vonatkozóan.

Noha az EU egyértelmű felhatalmazást kapott arra, hogy jogszabályokat alkosson a bizonyítékok elfogadhatóságával kapcsolatban, gyakran kellett szembesülnie azzal, hogy az eddigi jogi eszközei meglehetősen korlátozottak, a bizonyítékok felhasználásával összefüggésben felmerülő kérdések megoldását nagyrészt az alkalmazandó nemzetközi és regionális emberi jogi normákra és a nemzeti jogra bízzák.

Célszerű lenne tehát egyértelmű – és lehetőleg egységes – kritériumokat megállapítani bizonyos határokon átnyúló bizonyítékok elfogadhatóságára vagy kizárására vonatkozóan. Nyilvánvaló, hogy uniós szinten egyértelműbb iránymutatásokra van szükség.

Mindezek alapján az volt a célom, hogy megvizsgáljam, mit is jelent ez a jelenlegi „fragmentált” rendszer, fontosnak tartottam a kérdés átfogó összehasonlító jogi elemzését. Mik azok a tényezők, amelyek akadályozzák az együttműködés hatékonyságát? A kutatás fókuszában – részben – a széttöredezett jogrendszerek történeti előzményeinek a feltárása, az európai büntető eljárási rendszerek történeti bemutatása állt. A disszertáció nemcsak a történeti előzménynek a kérdéseit, korszakait, jellemzőit veti vizsgálat alá, de magában foglalja az inkvizitórius és az akkuzatórius eljárási rendszerek mai sajátosságainak és a különbségeknek a bemutatását is.

A kölcsönös elismerés elvét az uniós jog négy olyan alapelvének tükrében is vizsgálom, amelyek együttesen befolyásolják a kölcsönös elismerés elvének jelentését és hatályát, nevezetesen az arányosság, a szubszidiaritás, az őszinte együttműködés és a kölcsönös bizalom elvét. Továbbá körüljáróm a kölcsönös elismerés elvének az EUMSZ-ben található jogalapját. Megvizsgálom azt is, hogyan alakult ki ez az elv a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködésről szóló másodlagos uniós jogszabályokban. Ezen túl szükséges foglalkozni a büntetőeljárási jogok megerősítésének a szükségességével.

Vizsgálom továbbá a jelen olyan csomópontját, amelyek vonatkozásában az összehasonlító jogi elemzés hasznos eredményre vezethet. Megvizsgálom a bizonyításra, azon belül is a törvényesen és a jogellenesen beszerzett bizonyítékok további sorsára, felhasználására vonatkozó szabályokat, elemzem, hogy a határokon átnyúló bizonyításfelvétel milyen elveken alapul, milyen jogszabályi környezetben nyugszik. Ezzel párhuzamosan megkísérlem beazonosítani a problémákat és a bizonyítékok elfogadását akadályozó tényezőket.

Tekintettel arra, hogy az uniós jogban nincsenek jogszabályi normák a bizonyítékok gyűjtésére, felhasználására és kizárására vonatkozóan, felmerül a kérdés, hogy a két európai bíróság (az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Unió Bírósága) emberi jogi joggyakorlatából milyen mértékben vezethetők le közös normák, és hogy ezek a normák felhasználhatók-e a jövőbeli jogharmonizáció alapjául. A bizonyítékok kizárására vonatkozó sztenderdek kimunkálásában különleges szerepet játszik az Európa Tanács és igazságszolgáltatási szerve, a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJE). A vizsgálat egyik szegmense erre tekintettel az EJE kizárási szabályokkal kapcsolatos ítélkezési gyakorlata, olyan kérdésekre fókuszálva, mint a jogellenesen beszerzett bizonyítékok különböző típusai, valamint az emberi jogok megsértése.

„Az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) az uniós jog értelmezésével mind a konkrét uniós és tagállami előírások összhangja, mind pedig azoknak az – Alapjogi Chartában rögzítettek tükrében – alapjogi vonatkozásai tekintetében meghatározó jelentőséggel bír. Utóbbi esetben az EUB gyakorlata is kimunkálhat olyan sztenderdeket, amelyek a konkrét

uniós és tagállami jogi előírások értelmezésénél egységes alapként, iránymutatásként szolgálhatnak.”⁵

Áttekintést adok arról, hogy a külföldön beszerzett bizonyítéknak mi lesz a sorsa egy másik tagállamban és a hazai büntetőeljárásban. A vizsgálat arra is kiterjed, hogy léteznek-e uniós jogi megoldások a felmerülő kihívások kezelésére. A céloom annak a feltárása is, hogy Uniós szinten szükség van-e és amennyiben igenlő a válasz, miért van szükség uniós szintű bizonyítási szabályokra, illetőleg mely körben lehet szükség az esetleges szabályozásra.

A disszertáció kiindulási pontja, hogy az EU eltérő jogrendszerrel és hagyományokkal rendelkező tagállamaiban a bizonyítékok gyűjtéséről szóló jogszabályok, valamint a bizonyítékok befogadására vagy kizárására vonatkozó nemzeti jogszabályok csak részben harmonizáltak, nagymértékben eltérőek. Minden EU tagállam szuverenitásából fakadóan a saját büntetőeljárásai, bizonyításra vonatkozó szabályai szerint jár el. Az EU büntető igazságszolgáltatási rendszere vonatkozásában kulcskérdés, hogy egységes szabályok alkalmazása, illetve közös kódex hiányában hogyan lehet hatékonyabbá tenni a rendszer működését.

A nyomozásra és a bírósági eljárásra vonatkozó szabályok eltérései miatt az egyes bizonyítékok, mint eredmények elveszíthetik jelentőségüket, akkor amikor Tremmel szavaival élve a bűnügyeket nem a bizonyítékbőség, hanem a bizonyítékínség jellemzi. A tagállamok szabályozásai közötti különbségek a bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságát, a felhasználhatóságot akadályozhatják meg. A tárgyalás kimenetelét messzemenően determinálják az előkészítő szakban végzett bizonyításfelvétel eredményei.⁶

1. hipotézis

A különböző tagállami szabályozások kitűnően rávilágítanak arra, hogy a bizonyításra vonatkozó alapelvek, szabályok, gyakorlatok eltéréséből adódó jogi diverzitás és komplexitás milyen buktatókat rejt magában: rontja a büntetőjogi együttműködés hatékonyságát, hátráltatja a határokon átívelő bűncselekmények eredményes üldözését, veszélyezteti az eljárás sikerességét, sérülhetnek az alapvető jogok.⁷

2. hipotézis

A más Európai Unió tagállamban beszerzett bizonyítékok felhasználhatósága biztosításának egyik eszköze az alapvető közös sztemderdek, közös garanciák rögzítése, ami a tagállamok szuverenitásának végső részét jelentő büntetőjog területén a kölcsönös elismerés alapját jelentő kölcsönös bizalom fenntartását és erősítését eredményezheti.

Összességében megállapítható, hogy a disszertáció határozott célját jelenti, hogy a fenti témák vizsgálatával a határokon átnyúló bizonyításra vonatkozó jövőbeli uniós szabályok lehetséges elemeit is felvillantsam.

⁵ Kis László: Leplezett eszközökkel kapcsolatos bizonyítási tilalmak az európai és a hazai joggyakorlatban – a kölcsönös bizalom elve a tagállami bíróságok és az európai bíróságok párbeszédében. 37.

⁶ Ábrahám Márta: Az osztrák büntetőeljárás reformjának egyes kérdései. Tanulmányok Horváth Tibor Professor Emeritus 75. születésnapjára, Bíbor Kiadó 2002., 11.

⁷ Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. Miskolci Jogi Szemle. XIV. Évfolyam. 2019. 2. különszám 1. kötet 28.

A fentiekben meghatározott célok elérése érdekében a dolgozat tizenhét fejezetben tárgyalja a bizonyítékok gyűjtése és értékelése az Európai Unióban határokon átnyúló bűnözés esetén tárgyát érintő legfontosabb területeket.

Az első fejezet a témairindító gondolatokat, a hipotéziseket és a kutatás módszertanát igyekszik bemutatni. Ehhez kapcsolódóan kitértem arra, hogy a különböző tagállami szabályozások kitűnően rávilágítanak arra, hogy a bizonyításra vonatkozó alapelvek, szabályok, gyakorlatok eltéréséből adódó jogi diverzitás és komplexitás buktatókat rejt magában: rontja a büntetőjogi együttműködés hatékonyságát, hátráltatja a határokon átívelő bűncselekmények eredményes üldözését, veszélyezteti az eljárás sikerességét, sérülhetnek az alapvető jogok.

A disszertáció második fejezete bizonyításeméleti kérdésekkel foglalkozik, ehhez kapcsolódóan vizsgáltam a bizonyítás fogalmával kapcsolatos meghatározásokat, a bizonyítás célját, feladatát, tárgyát, a bizonyítandó tény, bizonyító tény és a bizonyíték fogalmát. Elengedhetetlennek tartottam annak elemzését is, hogy melyek azok a tényezők, amelyek akadályozzák az együttműködés hatékonyságát. A kutatás fókuszában – részben – a széttöredezett jogrendszerek történeti előzményeinek a feltárása, az európai büntető eljárási rendszerek történeti bemutatása állt. A disszertáció nemcsak a történeti előzménynek a kérdéseit, korszakait, jellemzőit vetette vizsgálat alá, de magában foglalta az inkvizitórius és az akkuzatórius eljárási rendszerek mai sajátosságainak és a különbségeknek a bemutatását is (3. fejezet).

A negyedik fejezetben górcső alá vettem a kölcsönös elismerés elvét az uniós jog négy olyan alapelvének a tükrében, amelyek együttesen befolyásolják a kölcsönös elismerés elvének jelentését és hatályát, nevezetesen az arányosság, a szubszidiaritás, az őszinte együttműködés és a kölcsönös bizalom elvét.

A következőkben azt vizsgáltam meg, hogy hogyan jelent meg ez az elv a büntetőügyekben folytatott együttműködés terén, majd a kölcsönös elismerés elve és a bizonyítás kapcsolatát elemeztem. A következő fejezetben foglalkoztam a büntetőeljárási jogok megerősítésének a szükségességével, ennek keretében kitértem a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogra, valamint az ártatlanság vélelmére és a tárgyaláson való jelenléthez való jogra.

Ezt követően, a hatodik fejezetben kerítettem sort az Európai Unióban a bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok bemutatására, ezen belül is külön kiemelve a bizonyítékok elfogadhatóságára és kizárására vonatkozó nemzeti megközelítéseket, az elfogadhatóság vizsgálatának mellőzésétől a széleskörű bírói mérlegelésig. Igyekeztem felvázolni, néhány példát kiragadva összehasonlítani az EU tagállamokban érvényesülő egyes bizonyításra vonatkozó szabályokat, azon belül is a törvényesen és a jogellenesen beszerzett bizonyítékok további sorsára, felhasználására vonatkozó szabályokat, bemutatva a hazai szabályozást is. Továbbá a hetedik fejezetben azt is elemeztem, hogy a határokon átnyúló bizonyításfelvétel milyen elveken alapul, milyen jogszabályi környezetben nyugszik. Ezzel párhuzamosan megkíséreltem beazonosítani a problémákat és a bizonyítékok elfogadását akadályozó tényezőket a dolgozat 10. fejezetében.

Tekintettel arra, hogy az uniós jogban nincsenek jogszabályi normák a bizonyítékok gyűjtésére, felhasználására és kizárására vonatkozóan, vizsgáltam, hogy a két európai bíróság (az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Unió Bírósága) emberi jogi joggyakorlatából milyen mértékben vezethetők le közös normák, és hogy ezek a normák felhasználhatók-e a jövőbeli jogharmonizáció alapjául (8. fejezet). A bizonyítékok kizárására vonatkozó sztoenderdek

kimunkálásában különleges szerepet játszik az Európa Tanács és igazságszolgáltatási szerve, a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága. A vizsgálat egyik szegmense erre tekintettel az EJEB kizárási szabályokkal kapcsolatos ítélkezési gyakorlata volt, olyan kérdésekre fókuszálva, mint a jogellenesen beszerzett bizonyítékok különböző típusai, valamint az emberi jogok megsértése.

Az élet minden szegmense kapcsán testet öltő digitalizáció, a világháló használata egyik oldalról az elkövetést megkönnyíti, míg a másik oldalról a felderítést megnehezíti, ezáltal az elektronikus bizonyítékok egyre jelentősebb szerephez jutnak a büntetőeljárásban. Az elmúlt öt évben végbement digitalizáció önmagában nagymértékben vezetett a büntetőügyek transznacionalizálódásához. Ez indokolta, hogy a disszertáció tizenegyedik fejezete az elektronikus bizonyítékokkal kapcsolatos dilemmákat hivatott bemutatni.

A vizsgálat kiterjedt a közös nyomozócsoportok működésére (12. fejezet) is, ugyanis a rendőrségi és igazságügyi együttműködés hagyományos formáihoz képest a közös nyomozócsoport vitathatatlanul többlettérrel bír: lehetővé teszi az információk és a bizonyítékok közvetlen gyűjtését és cseréjét anélkül, hogy igénybe kellene venni a kölcsönös jogsegély hagyományos csatornáit.

A 13. fejezetben a büntetőeljárások közötti különbségeknek a kölcsönös elismerésre és a határokon átnyúló együttműködésre gyakorolt hatását elemzem.

A jelen dolgozat 14. fejezete (Következtetések címmel) mutatja be – egyfajta kritikai szemlélettel – azon uniós jogi eszközökkel kapcsolatos következtetéseket, valamint javaslatokat, amelyek elfogadása elengedhetetlen a gördülékenyebb és hatékonyabb Unión belüli igazságügyi együttműködési rendszer, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség fejlesztése felé.

Végül pedig bemutattam és kritikai szempontból elemeztem az Európai Jogi Intézetnek a bizonyítékok és elektronikus bizonyítékok büntetőeljárásokban való kölcsönös elfogadhatóságáról szóló irányelv-javaslatát, rámutatva arra, hogy a bizonyítékok elfogadhatóságának kulcsfontosságú területein feltétlenül szükség van minimumszabályok elfogadására. Ezt követi a magyar és angol nyelvű összefoglaló.

II. A kutatás módszertanának ismertetése

A kutatás jellegéből fakadóan a kutatás tudományos módszere a normaelemzés és a hermeneutikai tartalomelemzés, illetve az alkotott jog – normaszöveghez kötődő – nyelvtani és rendszertani elemzése.

A fentebb megfogalmazott hipotézisek alátámasztására és a feltett kutatási kérdések megválaszolására bevett jogtudományi módszereket, így történeti, analitikus és összehasonlító módszereket alkalmaztam.

A releváns szakirodalom feltárása, értelmezése és tovább gondolása mellett az összehasonlító elemzés különös figyelmet fordít a nemzeti (tagállami) büntetőeljárás jogszabályok közötti különbségekre, különösen azokra a területekre, ahol a nemzeti jogszabályok között fennálló különbségek befolyásolják a határokon átnyúló bizonyítást, a bizonyítékok „szabad forgalmát”.

Ezek közé tartoznak a más tagállamban gyűjtött bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó szabályok, a nyomozati cselekményekre vonatkozó szabályok, a fegyverek egyenlőségének elve a transznacionális nyomozásokban, az EJEB és az EUB ítélkezési gyakorlata.

Az objektív fogalmi elemek és vizsgálati paraméterek meghatározását követően kerül sor az ún. modellországok igazságügyi rendszereinek összehasonlító vizsgálatára és az eredmények értelmezése révén a következtetések levonására.

Alapvetően a primer források (törvények, uniós jogi dokumentumok: EU alapszerződése, a bizonyítékok elfogadása szempontjából releváns egyezmények, irányelvek, kerethatározatok) feltárásán és értékelésén, részben pedig a szekunder irodalom összegyűjtésén, feldolgozásán, összevetésén alapul.

III. A kutatás eredményeinek rövid összefoglalása

A jelen dolgozat egy gondolat kísérlet volt annak alátámasztására, hogy az uniós büntügyi együttműködés értékelése és továbbfejlesztése szempontjából az összehasonlító büntetőeljárás jogi elemzésnek kiemelten fontos szerepe van, a nemzetközi tapasztalatok sok tanulsággal szolgálhatnak. Láthattuk, hogy bár a bizonyítás szabályai minden tagállamban ugyanazokon az elveken nyugszanak, részleteikben mégis igen eltérőek.

A legtöbb jogrendszer nem rendelkezik következetes és átfogó szabályozással a határokon átnyúló büntetőeljárásokra vonatkozóan, és az alkalmazandó jogra vagy a kollíziós szabályokra vonatkozó szabályok nagyrészt hiányoznak. A külföldön szerzett bizonyítékok tekintetében a gyakorlat nagymértékben eltér. Egyes esetekben minden további ellenőrzés nélkül elfogadják, míg más esetekben a bizonyítékokat széles körű ellenőrzésnek vetik alá, a hazai jogelveknek és néha a végrehajtó állam jogszabályi rendelkezéseinek való megfelelését is vizsgálják. A szabályok, elvek és gyakorlatok ilyen sokfélesége nem csak a határokon átnyúló igazságszolgáltatással kapcsolatos bonyodalmakat növeli, hanem kétségtelenül negatív hatással van az alapvető jogok védelmére és a nemzetközi igazságügyi együttműködés hatékonyságára, akadályozva a bizonyítékok szabad áramlását és a bírósági eljárásban való elfogadhatóságát is.⁸

A nemzeti szuverenitás lényegét legpregnánsabban még mindig a büntetőjog, büntető eljárási jog reprezentálja. Aligha kétséges, hogy másik fontos tényező más uniós országok szankciós politikájával szembeni bizalmatlanság. Az európai igazságszolgáltatási térség és rendszerek széttöredezettsége számos problémához vezet, amelyekkel az igazságszolgáltatás nap, mint nap szembesül. Tagállami bíróságok előtt egyre gyakrabban merülnek fel olyan eljárások, amelyekben külföldön beszerzett bizonyítékok elfogadhatóságáról kell döntenet. A tagállami büntetőeljárás jogszabályok különbözősége azt is maga után vonja, hogy az egyik tagállamban összegyűjtött bizonyítékok a másik tagállamban nem használhatók fel a tárgyaláson, holott a bizonyítékok kölcsönös elfogadásának az elve az eredményes büntetőeljárás lefolytatásának a sarokköve.

⁸ Bachmaier Winter, *Transnational Criminal Proceedings, Witness Evidence and Confrontation: Lessons from the ECtHR's Case Law* (2013) *Utrecht Law Review*, 128.

Ugyanakkor az uniós jog nem szabályozza a bizonyítékok büntetőeljárásban való elfogadhatóságának kérdését. Jóllehet az EUMSZ 82. cikk (2) bekezdésének a) pontja felhatalmazta az Európai Uniót a bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságával kapcsolatos minimális harmonizáció elvégzésére, ez még nem történt meg.

Az EUMSZ 82. cikk (2) bekezdésének a) pontja alapján az EU hatásköre a szubszidiaritás és az arányosság elvének tiszteletben tartása mellett a kölcsönös elismerést elősegítő minimumszabályokat tartalmazó irányelv elfogadására terjed ki.

Láthatjuk, hogy egyedül az ENYH-irányelv 14. cikke (7) bekezdésének második mondata tesz említést az ENYH révén szerzett bizonyítékok értékeléséről. „A tagállamok a nemzeti eljárási szabályok sérelme nélkül biztosítják, hogy a kibocsátó államban zajló büntetőeljárások során, az ENYH révén szerzett bizonyítékok értékelésekor a védelem jogait [helyesen: a védelemhez való jogot], valamint a tisztességes eljáráshoz való jogot tiszteletben tartásuk.”

Az ENYH-irányelv sem tartalmaz azonban a bizonyítékok elfogadhatóságára vagy a bizonyítékok kizárására vonatkozó szabályokat. Ahogyan a büntetőügyekben az elektronikus bizonyítékokra vonatkozó európai bizonyításfelvételi és bizonyításmegőrzési határozatokról szóló legutóbbi bizottsági javaslat sem (e-bizonyítékokról szóló rendelettervezet). Ez a javaslat szintén fenntartja a jelenlegi status quo-t, és csak a mentességekkel vagy kiváltságokkal összefüggésben érinti az elektronikus bizonyítékok bizonyos típusainak elfogadhatóságát (a rendelettervezet 18. cikkében). A forum regit actum elv egyszerű újrafogalmazásával az uniós jogalkotó nem oldotta meg a már említett problémákat. A gyakorlat azt mutatja, hogy a lex fori alkalmazásával szemben még mindig sok fenntartás van. A lex fori alkalmazásának elmaradása, valamint a bírónak a jogellenesen megszerzett bizonyítékok elfogadásáról való döntésre vonatkozó potenciálisan széles mérlegelési jogköre a gyakorlatban jelentős, és olyan helyzethez vezethet, amely a vádlottnak kedvez, azaz a tárgyaláson nem használják fel e bizonyítékokat.

Mint láttuk, ez előhívja az igényt a kölcsönösen elfogadható bizonyítási szabályok katalógusának a megteremtésére. A bizonyítást illetően alapvető fontosságú a nemzeti jogszabályok – szükséges mértékű – harmonizációja. Megoldásul szolgálhat olyan szabályok megfogalmazása, amelyek lehetővé teszik a másik tagállamban lefolytatott bizonyítás eredményének a felhasználását a tárgyaláson.

A bizonyítékok elfogadhatóságáról szóló jövőbeli uniós szabályok megalkotásával összefüggésben elengedhetetlen annak meghatározása, hogy azok mire terjedjenek ki. Ennek első lépése tehát a jogi aktus alkalmazási körére vonatkozik. Mindez a következő súlyos dilemma elé állítja az uniós jogalkotókat:

A határokon átnyúló nyomozásokra kell-e korlátozódnia vagy kiterjedhetne tisztán belföldi elemeket tartalmazó ügyekre is? Álláspontom szerint a megalkotandó közös szabályokat kizárólag a határokon átnyúló bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásokra kell alkalmazni. Nem reális és nem is kívánatos egy európai büntetőeljárási kódex létrehozása, még akkor sem, ha az csak a büntetőjogi bizonyítékokra vonatkozna.⁹

Amint arra már utaltam, elengedhetetlen uniós minimális szabályok megalkotása a bizonyítékok gyűjtése és értékelése terén. A bizonyítékok beszerzésére szolgáló eszközök megszaporodásával és a bizonyítékok értékelésére vonatkozó szerteágazó szabályokra tekintettel a jogellenesen beszerzett bizonyítékokra vonatkozó kizáró szabályok az EU

⁹ Charlotte Claverie-Rousset, 'The Admissibility of Evidence in Criminal Proceeding between European Union Member States' 166.

eszköztárának lényeges elemévé váltak. Az uniós jogalkotóknak élni kell a Lisszaboni Szerződés által az EUMSZ 82. cikke (2) bekezdésének a) pontja alapján az EU-ra ruházott kifejezett hatáskörükkel.

Tekintettel arra, hogy az EU-ban nincsenek jogszabályi normák a bizonyítékok gyűjtésére, felhasználására és kizárására vonatkozóan, felmerült a kérdés, hogy a két európai bíróság (az EJEB és az EUB) emberi jogi joggyakorlatából milyen mértékben vezethetők le közös normák, és hogy ezek a normák felhasználhatók-e a jövőbeli jogharmonizáció alapjául. Láthattuk, hogy a két európai bíróság gyakorlata kulcsszerepet játszhat abban, hogy a tagállami bizonyítási jog elmélet és gyakorlat újragondolja a bizonyításra vonatkozó szabályokat és a bizonyítékok kizárásának a kritériumait is, különösen az EJEB fogalmazott meg több elvet ezen a területen. Az ítélezési gyakorlatuk alapvetően iránymutatásként szolgálhat a kizárásra vonatkozó uniós szabályok megfogalmazásához, számos támpontot nyújt arra vonatkozóan, hogy a bizonyítékok felhasználása mikor sértené az eljárás tisztességességét.

Ugyanakkor a bizonyítással kapcsolatos minimumsztyenderdek megállapításakor álláspontom szerint körültekintően kell eljárni, nehogy az Unió és a tagállamok közötti hatáskör-megosztásban erőteljes eltolódást eredményezzen. Példaként említhető, hogy az EUB az Ivo Taricco és társai ügyben hozott ítéletében¹⁰ a nemzeti elévülési szabályok alkalmazásának a mellőzését követelte meg a tagállami bíróságoktól arra hivatkozva, hogy a rendelkezések az esetek jelentős számában megakadályozzák az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő súlyos csalások miatt hatékony és visszatartó erejű büntetőjogi szankciók kiszabását. A már említett Dzivev-ügyben pedig a bolgár tagállami bíróság ezen az alapon azzal a kérdéssel fordult az EUB-hoz, hogy figyelemmel a héá-ra vonatkozó bűncselekményekhez kapcsolódó büntetőeljárásokban érvényesülő hatékonyság elvére, azokkal nem ellentétes-e valamely olyan nemzeti jogszabály nemzeti bíróság által való alkalmazása, amely előírja, hogy ki kell zárni a büntetőeljárásból azokat a bizonyítékokat, mint például telefonlehallgatásokat, amelyek előzetes bírósági engedélyhez vannak kötve, amennyiben ezen engedély kibocsátására arra hatáskörrel nem rendelkező bíróság részéről került sor. Azaz azt vetette fel, hogy a törvénysértő bizonyítékok kizárására vonatkozó szabálytól el kell-e tekintenie.

A minimumszabályok megalkotásakor lényegi kérdés a tanúvallomással és a tárgyalás előtti vallomások elfogadhatóságával kapcsolatos alapvető szabályok és elvek minimális harmonizációja.

Mindenekelőtt a tanúk kihallgatásának mindenféle csapda, megtévesztés vagy kényszerítés nélkül kell történnie. Szükséges annak előírása, hogy a forum bíróság megidézze a tanút a tárgyalásra azokban az esetekben, amikor a tanúvallomás releváns. Elengedhetetlennek tartom annak előírását, hogy az ítélet kizárólag, vagy döntő mértékben nem alapulhat olyan személy tanúvallomásán, akihez a vádlott sem közvetlenül, sem közvetetten nem intézhetett kérdéseket. Indokolt lehet a tanúk költségtérítésével kapcsolatos szabályok megalkotása, amely azt garantálná, hogy a tanú utazási és szállásköltségeit a bíróság teljes mértékben megelőlegezze. Megítélésem szerint ez jelentősen növelné a tanúk megjelenési hajlandóságát a tárgyaláson, különösen abban az esetben, ha külföldi tanú kihallgatására van szükség. Ahhoz azonban, hogy hatékonyan érvényesüljön ez a rendelkezés, szükséges az idézésben tájékoztatni erről a tanúkat. Amennyiben a tanú tárgyaláson való jelenléte akadályba ütközik, akkor a videokapcsolaton keresztül történő kihallgatását kell megszervezni. A tanút köteleznék arra, hogy a lakóhelye szerinti – vagy a videokonferencia-kapcsolatot biztosító legközelebbi – bíróság előtt jelenjen

¹⁰ C-105/14. sz. ügy 2015. szeptember 8. napján hozott ítélet

meg a videokonferencia útján történő kihallgatása céljából. Kötelező lehetne a kép- és hangfelvevő használata a tanú védelme érdekében is, például amennyiben olyan 16. életévét be nem töltött személyt hallgatnak ki, akinek sérelmére a bűncselekményt elkövették vagy alaposan feltételezhető, hogy a tanú a tárgyaláson nem lesz kihallgatható és kihallgatása a tényállás tisztázásához szükségesnek mutatkozik. További kritériumként előírnám, hogy a vádlottnak és a védőnek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a tanúhoz ebben az esetben is kérdést intézhessenek (akár előzetesen vagy utólagosan írásban).

Szükséges arra vonatkozó szabály kidolgozása, hogy a tárgyalás előtt tett tanúvallomások felhasználása főszabály szerint csak akkor engedélyezhető a tárgyaláson, ha a külföldön tartózkodó tanú „jelenléte” nem biztosítható a tárgyaláson, sem a fizikai jelenléte, sem pedig a videokonferencia útján történő kihallgatása.

Határokon átnyúló nyomozások esetén célszerűnek tűnik az eljáró nyomozóhatóság kötelezettségévé tenni, hogy a közvetlenség elvével összhangban a tárgyalást megelőzően foganatosított tanúkihallgatást minden esetben videofelvételen rögzítse.

Mindezek alapján fontosnak tartom annak a szabálynak az irányelvben történő rögzítését, hogy a tagállamok biztosítsák, hogy a lex loci elv szerint megszerzett bizonyítékok elfogadhatóak legyenek az eljáró állam büntetőeljárásában, kivéve, ha azok sértik a fórum tagállam – az a tagállam, ahol a bizonyítékot felhasználják a tárgyaláson – alapvető alkotmányos elveit. Elengedhetetlennek tartom annak előírását is, hogy a bizonyítékokat elvileg nem lehet más tagállamokba átadni büntetőeljárásban való felhasználás céljából, ha azokat a beszerzés helye szerinti állam alkotmányos elveivel ellentétesen szerezték be.

A tagállamok felelőssége lenne annak biztosítása, hogy a bírósági eljárás helye szerinti államnak átadott bizonyítékokat továbbra is megvizsgálják, hogy megfelel-e az eljárás egészének tisztességességének biztosításához szükséges megfelelő garanciáknak.

Szükséges a bizonyítékok abszolút és relatív elfogadhatatlanságára vonatkozó szabályok megalkotása, előbb említett bizonyítékok semmilyen esetben sem használhatók fel egy tagállam büntetőeljárásában, de garantálni szükséges azt is, hogy más tagállamok sem használhatják fel.

Az EJEB ítélkezési gyakorlata tükrében ki kell zárni például a kínzás, a rendőri felbujtás, az önvádra kötelezés tilalma, a hallgatáshoz való jog vagy a jogi segítségnyújtáshoz való jog megsértésével szerzett bizonyítékokat. Álláspontom szerint elfogadhatatlanok a megtévesztéssel vagy a kihallgatás során kikényszerített bizonyítékok is.

Szükséges olyan uniós szabály kidolgozása is, amely kizárja az olyan bizonyítékokat, amelyekről nem lehet tudni, hogyan, milyen folyamat során gyűjtötték. Fontos tehát – ahogy már utaltam rá -, hogy a fórum bíróságok kötelezettségévé tegyék annak vizsgálatát, hogy hogyan gyűjtötték a bizonyítékokat, és amennyiben kétség merül fel azzal kapcsolatban, hogy a vádlott lényeges jogait megsértették-e, akkor az érintett bizonyítékokat ki kell zárni a bizonyítékok köréből.

Elfogadhatatlan álláspontom szerint a bizonyítékok felhasználása vagy továbbítása a vallomástétel megtagadásához való jog vagy a vallomástétel megtagadására vonatkozó tilalom megsértésével szerzett bizonyítékokat illetően.

Elengedhetetlennek tartom annak biztosítását, hogy a gyanúsított vagy a vádlott hatékony jogorvoslással rendelkezzen a jogellenesen beszerzett bizonyítékok felhasználása ellen a büntetőeljárás különböző szakaszaiban, ezen garancia érvényesüljön a nyomozás során is.

Mindamellet indokoltnak tartom, hogy az ítélet megtámadható legyen azon az alapon, hogy a felhasznált bizonyíték elfogadhatatlan az irányelv alapján.

Úgy vélem, hogy a minimumszabályok elfogadását szükséges kiegészíteni a bírósági felülvizsgálat meglévő keretét erősítő és továbbfejlesztő rendelkezésekkel.

Láthatjuk, hogy a határokon átnyúló bűncselekmények jellege gyengíti a fegyverek egyenlősége elv érvényesülését, a fegyverek egyenlőségének elvéből eredő garanciákat ugyanis a határokon átnyúló helyzetekben általában nehezebb érvényesíteni. Előfordulhat például, hogy a védőügyvédnek esetleg el kell utaznia abba az országba, ahol a nyomozást lefolytatták, hogy további bizonyítékokat gyűjtsön, amelyeket a forum országában nem lehet megszerezni. Ilyen esetben az utazás és a tolmács vagy fordító felkutatása és alkalmazása további költségekkel jár. A külföldön folyó nyomozások pénzügyi és nyelvi problémákat implikálhatnak, amelyek megakadályozzák a védelmet abban, hogy a nyomozati szakaszban proaktív tevékenységet fejtsen ki.

A jelenlegi szabályozás bár lehetővé teszi az ügyvédek számára a saját országukon kívüli ügyvédi tevékenységet, de egy magyar védő elsősorban Magyarországon határain belül tudja hatékonyan ellátni a terhelt védelmét, külföldön hátrányban van az ott képesítést szerzett és praktizáló kollégákkal szemben. Amint másik országba kerül át a nyomozás vagy a vádemelés, a nemzeti védő illetékessége gyakorlatilag azonnal megszűnik. Ez a védő és a terhelt közötti kapcsolat tekintetében rendkívül érzékeny kérdés.¹¹ Nem egyszerű a helyzet, ha Magyarországról más EU-s országba átkerül az eljárás, ilyenkor annak az államnak a védője veszi át a terhelt védelmét. Felvetődik tehát a kérdés, hogy ha van Európai Ügyészség, szükség van-e európai védőre is. Erre a kérdésre jelen pillanatban nem lehet egyértelmű választ adni, sok minden függ a további tárgyalásoktól, azok eredményétől. Ami egyértelműen látszik, hogy a jövőben a határokon átnyúló büntetőügyekben erősíteni szükséges a védő pozícióját, különösen a büntetőeljárás nyomozati szakaszában.

Példaként említhető, hogy a védő részvétele csak szűk körben biztosított az egyes nyomozati cselekményeken, ezek közül is elsődleges a terhelti kihallgatáson történő részvétele. Az ügyvédi segítség igénybevételeiről szóló irányelv {az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU irányelve (2013. október 22.) a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételehez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról} 3. cikk (3) bekezdés c) pontja alapján a tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsítottnak vagy vádlottnak joga legyen ahhoz, hogy ügyvédje legalább a következő nyomozási vagy bizonyításfelvételi cselekményeknél jelen legyen, amennyiben azokat a nemzeti jog előírja, és amennyiben a gyanúsítottnak vagy a vádlottnak jelen kell lennie vagy jelen lehet:

- felismerésre bemutatás;
- szembesítések;
- bizonyítási kísérlet.

Ugyanakkor megfontolandó a nyomozati cselekmények katalógusának bővítése, indokolt lehet a szabályozás kiterjesztése a tanúkihallgatásra, a házkutatásra, a DNS-vizsgálatra.

¹¹ Békés Ádám docens úr előopponensi véleményében felhívta a figyelmet az ezzel kapcsolatos dilemmára.

Jelenleg nem létezik semmilyen rendelkezés, amely a fogvatartási körülményeket szabályozná az Unióban. Megfontolandó lenne tehát a fogvatartási körülményekre vonatkozó minimumszabályok elfogadása, mely az EU jogegységesítési igénye és törekvései szempontjából elsősorban azért érdekes, mert – ahogy erre az Aranyosi és Căldăraru ügyben hozott ítélet is kitűnően rávilágított – a rossz fogvatartási körülmények egyértelműen akadályozzák az európai elfogatóparancs zökkenőmentes működését, hátrányosan befolyásolják a kölcsönös bizalmat, fontos hatásuk a végrehajtás esetleges elmaradása. A vizsgált országok némelyikében az európai elfogatóparancs végrehajtásának megtagadása a terhelt szabadon bocsátását eredményezte, mivel ellenkező esetben sérült volna a szükségesség és arányosság elve, amelyet a tagállamoknak be kell tartaniuk a letartóztatás alkalmazása során, amíg a személy átadásra vár. Könnyen belátható, hogy a fogvatartási körülmények, a kölcsönös elismerés hatékonysága és az egyének jogainak védelme között szoros összefüggés áll fenn.

A határokon átnyúló együttműködés nem működhet megfelelően, ha a sértettek jogai terén nincs nagyobb mérvű harmonizáció. A határokon átnyúló együttműködési eszközök tekintetében az EU jelentős mértékben elhanyagolta az áldozatok jogaival kapcsolatos kérdéseket. A vádlottak és sértettek közötti első, feltűnő aszimmetria mennyiségi jellegű. A védelemhez való jog tekintetében a viszonylag rövid idő alatt elfogadott hat irányelv ellentétben áll a sértettek jogállásával kapcsolatban elfogadott két intézkedéssel. A védelemről szóló hat irányelvben foglalt rendelkezések a jogalkotók minimalista megközelítése ellenére összességében jelentős mértékű normák közelítését jelentik.

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 82. cikkének (2) bekezdése a több államra kiterjedő vonatkozású büntetőügyekben a bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének, valamint a rendőrségi és igazságügyi együttműködésnek a megkönnyítése érdekében a tagállamokban alkalmazandó szabályozási minimumok megállapításáról rendelkezik, különösen a bűncselekmények áldozatainak jogai tekintetében. A bűncselekmények áldozatai tekintetében ugyanakkor az egyes tagállamok kártérítési rendszerei nagymértékben eltérnek egymástól, attól függően, hogy a kártérítést az államtól vagy az elkövetőtől kérik.¹² Az előbbi rendszeren belül a tagállamok között jelentős eltérések vannak a kártérítési igény érvényesítésének a feltételei, a kártérítési igény érvényesítésének lehetőségei tekintetében az eljárás egyes szakaszaiban, az eljárások, a határidők és a megítélt összegek tekintetében. Az elkövetőtől származó kártérítés minden tagállamban létezik, azonban különböző formákban. Az államtól származó, határokon átnyúló kártérítést a bűncselekmény áldozatainak kompenzációjáról szóló 2004/80/EK irányelv szabályozza. Az irányelv szerint a bűncselekmények áldozatai számára igazságosan és megfelelő módon biztosítani kell a nekik okozott károk enyhítését, függetlenül attól, hogy a bűncselekményt az EU-n belül hol követték el. Az irányelv lehetővé teszi a határokon átnyúló tényállások esetén a bűncselekmények áldozatai számára a kárenyhítéshez való hozzájutást. Biztosítja, hogy az áldozat a tartózkodási helye szerinti tagállamban nyújthassa be kárenyhítési kérelmét. Az egyes áldozatoknak kifizetendő kárenyhítés összege a bűncselekmény elkövetési helye szerinti tagállam belátására van bízva, de annak igazságosnak és megfelelőnek kell lennie. A kártalanítási rendszerek közelítésének hiányában azonban a határokon átnyúló együttműködés a gyakorlatban problematikus.

¹² Criminal Procedures Laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) Letöltés ideje: 2023.09.19. 144.

A nemzeti rendszerek közötti különbségek elsősorban az alábbi kérdéseket, aggályokat vetik fel:

- a kártérítési irányelvnek korlátozott a hatálya, azaz csak a szándékos erőszakos bűncselekményekre terjed ki;
- a transznacionális helyzet a sértett diszkriminációjához vagy „fordított diszkriminációhoz” vezethet;
- egyes országok nem teszik lehetővé saját állampolgáraik számára, hogy kártérítést követeljenek, ha a bűncselekményt külföldön követték el.

Megoldást jelenthet a kártérítési irányelv felülvizsgálata, az áldozatok igazságszolgáltatáshoz és kártérítéshez való hatékonyabb hozzáférést biztosító rendelkezések megalkotásával.

A hatállyal kapcsolatos további dilemma, hogy egy jövőbeli irányelvnek vajon a befogadás és/vagy kizárás szabályainak meghatározására kell-e korlátozódnia? Avagy a bizonyítékok gyűjtésére és felhasználására vonatkozó szabályok közelítéséről szükséges rendelkeznie?

Kiindulópontként leszögezhető, hogy a hatáskör megállapítása az irányelv 1. cikkének (1) bekezdésében foglaltak alapján történhet. Az EUMSZ 82. cikkének (2) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy az csak olyan kötelező befogadási szabály előírására korlátozódik, amely kötelezi a tagállam nemzeti hatóságait, hogy a kölcsönös elismerésről szóló jogi aktus alapján elfogadják egy másik tagállam tág értelemben vett igazságügyi hatósága által gyűjtött bizonyítékokat. Ahogy Vervaele helyesen rámutatott:

„Bár a közelítés elméletileg a bírósági határozatok kölcsönös elismerésének megkönnyítése érdekében a minimumszabályokra korlátozódik, az EUMSZ 82. cikke (2) bekezdése b-c) pontjának a jogalkotó általi alkalmazásából világossá vált, hogy ez a közelítés valójában a nemzeti büntetőeljárások harmonizációját jelenti (tehát nem korlátozódik a kölcsönös elismerési eszközökre) a lehetséges kölcsönös elismerés megkönnyítése érdekében. A harmonizáció nem szigorúan a minimális harmonizációra korlátozódik, hanem a minimális szabályokra, vagyis arra, ami a tagállamok közötti kölcsönös elismerés megkönnyítéséhez és fokozásához szükséges”.

A bizonyítási rendszerek egyediségére tekintettel nem lehet cél, hogy minden eljárási cselekményre, illetve bizonyítási eszközre egyértelmű szabályozást adjunk, ráadásul a tagállamok sem fogadnák azt el.

Ahogy arra a fentiekben utaltam, megfontolandó lenne a kötelező befogadási szabályt az európai emberi jogi jogból származó kizárási szabályokkal kiegészíteni. A jövőbeli uniós szabályoknak további rendelkezéseket kellene tartalmazniuk a nyomozás határokon átnyúló jellegével kapcsolatban. Ugyanígy a bizonyítékok megszerzéséről és az EU-ban történő elfogadásáról szóló jövőbeli irányelv a bizonyítási jog más aspektusaival is foglalkozhatna, pl. a nemzetközi elemmel bíró nyomozásokkal összefüggésben speciális eljárási biztosítékok kidolgozásával a terhelti védelem megerősítésére, így a védelemnek a bizonyítékok gyűjtéséhez vagy kéréséhez való jogával.

Az EJEB dönt a büntetőeljárásban a büntetőeljárás egészének tisztességes voltáról, ugyanakkor az eljárás bizonyos szakaszában nem látható előre, hogy bizonyos bizonyítékok az eljárás egészét tisztességtelenné fogják tenni, a kizárás megakadályozza az eljárás „eredményességét”. Ennek logikus következménye, hogy az esetleges uniós szabályok nem állhatnak meg ezen a

„védelmi” szinten. Nagyon lényeges, hogy ezen túlmenően a kizárási szabály célja nemzeti szinten nem csupán a tisztességes eljárás megőrzése.

Hangsúlyozandó, hogy az EJEB jelenlegi ítélkezési gyakorlata a belföldi helyzetekre összpontosít (ugyanaz a jogi rendszer vonatkozik a bizonyítékok gyűjtésére és a tárgyalásra), és nem foglalkozik a határokon átnyúló dimenzióval rendelkező ügyekkel. Miután a két bíróság ítélkezési gyakorlata nem mutat teljesen átfogó képet és nem is egészen konzisztens, az ítélkezési gyakorlat alapján kimunkálható minimumszabályok pusztán megismétlésének a kodifikáció során nincs hozzáadott értéke.

Szükség van olyan szabály megalkotására, mely arra kötelezné a forum bíróságot, hogy ellenőrizze a bizonyítékok gyűjtésének a folyamatát, azaz az új szabály alapján a bíróságnak mérlegelése során jelentőséget kell tulajdonítania a bizonyítási eszköz beszerzésének a körülményeinek, annak folyamatának.

Ahogy láttuk a bizonyítékok büntetőeljárásokban való kölcsönös elfogadhatósága feltétlenül azok közé a területek közé tartozik, ahol szükség van közös szabályokra. Az uniós jog fejlődésének jelenlegi állapotában a tagállamok joga szabályozza azt a kérdést, hogy felhasználhatóak-e a nemzeti vagy az uniós jog megsértésével megszerzett bizonyítékok, vagyis a bizonyítékok elfogadhatóságának kérdése jelenleg a nemzeti jogra tartozik.

Mindazonáltal azokban a kérdésekben, amelyekben az uniós jogot kell alkalmazni, a releváns nemzeti rendelkezések nem sérthetik a Charta 47. és 48. cikkét.

Jelentős változások várhatók a jogorvoslatok terén is. A hatékony bírói jogvédelem elve olyan általános közösségi jogelv, amely a tagállamok közös alkotmányos hagyományain nyugszik, és amelyet az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény 6. és 13. cikke is megerősített, és amely újra megerősítést nyert az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. cikkében. Az EUB jogformáló szerepét jól példázza a hatékony bírói jogvédelemhez való jog értelmezése. A hatékony bírói jogvédelemhez való jognak az „uniós jog általános elvévé” való emelése a 2018-ban elfogadott Associação Sindical dos Juizes Portugueses¹³ ügyben arra ösztönözheti majd a tagállamokat, hogy előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezzenek a Bíróságnál, hogy tisztázzák a Charta 47. cikke alkalmazásának terjedelmét a határokon átnyúló bizonyítás esetén. Fenti ügyben az előzetes döntéshozatal iránti kérelem tárgya az EUMSZ 19. cikk (1) bekezdése második albekezdésének, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. cikkének az értelmezése volt.

A kérelmet az Associação Sindical dos Juizes Portugueses (a portugál bírák szakszervezete, a továbbiakban: ASJP) és a Tribunal de Contas (számvevőszék, Portugália) között folyamatban lévő eljárásban terjesztették elő, amelynek tárgya az ezen fórum tagjainak folyósított illetmények összegének a portugál állam költségvetési politikájának irányvonalai keretében történő időszakos csökkentése. A Nagytanács ítélete szerint az Unió olyan jogi unió, amelyben a jogalanyoknak joguk van ahhoz, hogy az uniós jogi aktusok velük szemben történő alkalmazására vonatkozó bármely határozat vagy egyéb nemzeti jogi aktus jogszerűségét bíróság előtt vitassák. Az EUMSZ 19. cikk, amely az EUMSZ 2. cikkben kimondott jogállamiság értékét konkretizálja, az uniós jogrendben a bírósági felülvizsgálat biztosításának feladatát nem egyedül a Bíróságra, hanem a nemzeti bíróságokra is ruházza. Az ítélet szerint, amint azt az EUMSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdése előírja, a tagállamok megteremtik azokat a jogorvoslati lehetőségeket, amelyek az uniós jog által szabályozott

¹³ C-64/2016. sz. ügy 2018. február 27-én hozott ítélet

területeken a jogalanyok hatékony bírói jogvédelemhez való jogának a biztosításához szükségesek. A tagállamok kötelesek tehát olyan jogorvoslati és eljárási rendszert kialakítani, amely lehetővé teszi a hatékony bírósági felülvizsgálatot az említett területeken.¹⁴

Tehát a hatékony jogorvoslathoz való jog jegyében a külföldön gyűjtött bizonyítékok tárgyában hozott határozat ellen benyújtható új jogorvoslati eszköz elfogadása meghatározó eleme lehet a jövőbeni uniós minimumszabályoknak.

Mint láttuk, lényeges különbségek jelentkeznek a nyomozásra vonatkozó szabályokban is. Megoldást kíván különösen a nyomozati cselekmények indítványozásával kapcsolatos eljárás menetének a rögzítése. Észszerűnek tűnik a védelemnek a saját nemzeti hatóságnál kezdeményezni a nyomozati cselekmény elvégzését, amelyek továbbítanák azt a végrehajtó tagállamhoz.

Hollandiában és Olaszországban a védelemnek kérelmet kell benyújtania a vádat emelő ország nemzeti hatóságaihoz, hogy azok megkereső levelet küldjenek a külföldi hatóságoknak, amelyben további nyomozati cselekmények lefolytatását kérik. Az ilyen kérelmek sikerének esélye azonban néha kisebb. Olaszországban például a védelemnek a belföldi ügyekhez képest sokkal megalapozottabb indítványt kell előterjesztenie a kért nyomozati cselekmény indokoltságának az alátámasztására, ugyanakkor így sincs garancia arra, hogy a kérelemnek helyt adnak.¹⁵ Továbbá, mivel a védelemnek nincs „rálátása” a végrehajtó állam által folytatott nyomozati cselekményekre, a védelem kérelme akár a kívánttal ellentétes eredményre vezethet, így például az összegyűjtött bizonyítékokról bár eredetileg a vádlott felmentése érdekében terjesztették elő kiderülhet, hogy azok a vádlottra nézve terhelőek. Ezeket a terhelő bizonyítékokat pedig esetleg megosztják a kibocsátó állam hatóságaival.

A hatékony védelemhez való joggal kapcsolatos elvárásokat az elkövetkező években a határokon átnyúló bűnözés területén az Európai Ügyészség és az ENYH hivatott megvalósítani, az ezzel kapcsolatos alkalmazási tapasztalatokat ezért folyamatosan értékelni kell. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikke a büntetőeljárásban azt biztosítja, hogy a vádlott hatékonyan és érdemben vehessen részt a büntetőperben, követhesse a tárgyalás menetét.¹⁶

A tisztességes tárgyalás fogalma magában foglalja a kontradiktórus eljáráshoz való alapjogot is, amely szorosan kapcsolódik a fegyveregyenlőség elvéhez. Ezért köteles a vád minden birtokában levő bizonyítékot bemutatni, hogy arra a védelem nyilatkozhasson. A fegyveregyenlőség ugyanis azt a lehetőséget teremti meg a felek számára, hogy megismerhessék az összes bizonyítékot, iratot, és azokra észrevételeket tehessenek és indítványokat nyújthassanak be, vagyis tisztességes egyensúly (fair balance) álljon fenn közöttük.¹⁷ A fegyveregyenlőség sérelmét jelenti különösen, ha az egyik fél, a másik féllal ellentétben nem fér hozzá a lényeges dokumentumokhoz.

¹⁴ Lásd ebben az értelemben: 2013. október 3-i Inuit Tapiriit Kanatami és társai kontra Parlament és Tanács ítélet, C-583/11 P, EU:C:2013:625,100. és 101. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

¹⁵ Criminal Procedures Laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation. Forrás: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf) Letöltés ideje: 2023.09.19. 80.

¹⁶ Dr. Paczolay Péter: A tisztességes tárgyaláshoz való jog az EJEB gyakorlatában. In.: A tisztességes eljáráshoz való jog (szerk.: Tóth J. Zoltán) Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2021. 162.

¹⁷ Dr. Paczolay Péter: A tisztességes tárgyaláshoz való jog az EJEB gyakorlatában. 163.

A bizonyítékokhoz való hozzáférés korlátozása nem zárhatja ki, hogy a vádlott megismerhesse a bizonyítékokat a tárgyalás előtt, és lehetősége legyen észrevételt tenni azokra. Miután a bizonyítékokhoz való hozzáférés nem abszolút jog, a büntetőeljárásban különösen súlyos érv lehet a korlátozás mellett a nemzetbiztonsági érdek és a tanúvédelem, és ez indokolhatja a bizonyítékok visszatartását.¹⁸

A fentebb vázolt kihívások a bizonyítékgyűjtés és elfogadhatóság olyan keretének kidolgozását teszik szükségessé az EU-s bűnügyi együttműködés területén, amely hozzájárul a védelemhez való jog és különösen a tisztességes eljáráshoz való jog megerősítéséhez.

Legalábbis szigorúan elméleti szempontból ezen eszközök elfogadása elengedhetetlen a gördülékenyebb és hatékonyabb Unión belüli igazságügyi együttműködési rendszer, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség fejlesztése felé.

Az ENYH-irányelv követelményeivel ellentétes módon kibocsátott ENYH útján gyűjtött bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozóan az uniós jog nem tartalmaz szabályokat. A bizonyítékok elfogadhatósága a nemzeti jogra tartozó kérdés, amelynek azonban meg kell felelnie a Charta 47. és 48. cikkében rögzített védelemhez való jog követelményeinek.

Az esetek jól példázzák azt a régóta fennálló nehézséget, hogy egyensúlyt kell teremteni egyrészt az emberi jogok védelme, másrészt a határokon átnyúló jogi eszközök hatékony alkalmazásának biztosítása között.

¹⁸ Dr. Paczolay Péter: A tisztességes tárgyaláshoz való jog az EJEB gyakorlatában. 164.

IV. Az értekezés témájához kapcsolódó saját közlemények

1. Ábrahám Márta: Az OLAF kapcsolatai más uniós intézményekkel és szervekkel. In.: Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) az Európai Unió bünyügyi együttműködési rendszerében. (Szerk.: Farkas Ákos), KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 243-276.
2. Ábrahám Márta: A bizonyítékok gyűjtése és értékelése az EU-ban határokon átnyúló bűnözés esetén. Miskolci Jogi Szemle, 2019. 2. különszám 1. kötet 21.
3. Ábrahám Márta: Az OLAF kapcsolatai más európai uniós intézményekkel és szervekkel című fejezet Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) az Európai Unió bünyügyi együttműködési rendszerében című könyvben. Szerkesztő: Farkas Ákos. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 243-276.
4. Ábrahám Márta: A bírósági eljárást előkészítő eljárás struktúrája Franciaországban, Németországban és Angliában. Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica. Tomus 19. 2001. 19-37.
5. Ábrahám Márta: A bírósági eljárást előkészítő eljárás struktúrája Hollandiában, Belgiumban, Svédországban és Spanyolországban. Collega, 6. évfolyam, 2001/1. szám 20-23.
6. Ábrahám Márta: A német tanúvédelmi törvény, különös tekintettel a videotechnika alkalmazására a büntetőeljárásban. Jogtudományi Közöny, 2001. évi 7-8. szám, 321-324.
7. Ábrahám Márta: Az Europol működésének dilemmái. Belügyi Szemle 2001. évi 11. szám 107-122.
8. Ábrahám Márta: Az osztrák büntetőeljárás reformjának egyes kérdései. Tanulmányok Horváth Tibor Professor Emeritus 75. születésnapjára, Bóbor Kiadó 2002., 11-25.
9. Kiss Anna - Ábrahám Márta: Elmaradt reform? (Jegyzetek az előzetes eljárásról, különös tekintettel a hazai és az osztrák nyomozásra) Magyar Jog 2003. év márciusi szám, 157-165.
10. Ábrahám Márta – Karsai Krisztina: Európai büntetőjog – magyar szemmel. Collega 2000/5. 73-74.

